

HADTÖRTÉNELMI IRODALOM.

I. ISMERTETÉSEK.

THEILUNGEN DES K. U. K. KRIEGSARCHIVS. Neue Folge IV. und V. Band. Wien 1889 és 1891. Szerkeszti a cs. és kir. hadilevéltár igazgatósága.

1. *Die freiwilligen Aufgebote aus den Ländern der ungarischen Krone im ersten schlesischen Krieg.* Irta: Alexich százados.

Magyar haditörténelmünkre felette érdekes adatokat tartalmazó munka két főrészből áll: I. Das Aufgebot der ungarischen Insurrection und croatischer Freicorps 1741., és II. Die pressburger Landtagsbeschlüsse und die allgemeine Insurrection in Ungarn 1741/42.

Bevezetésül s a későbbi lényeges részek megértése végett a szerző főbb vonásokban megismerteti Magyarországon honvédelmi rendszerét: a personális és portális insurrectiot, valamint az 1715-ben szervezett állandó katonaságot, jórészt Piringer «Ungarns Banderien und desselben gesetzmässige Kriegsverfassung überhaupt» című munkája nyomán.

I-hez. A szerző okát adja annak, hogy a császári hadsereg miért szorult a magyar portális katonaságra, azután Pálffy János gróf működését ismerteti. Ennek keretében közli Pálffynak Magyarországon nyugoti vármegyéihez intézett felhívását, a toscanai nagyherceggel, Neipperg gróf tábornaggyal és másokkal folytatott levelezésének egy részét, majd felsorolja azokat a kisebb önkéntes magyar lovascsapatokat, melyeket már előbb kiállítottak főnemeseink és vármegyéink egynehánya a császári hadseregben hadakozó nyolcz reguláris magyar huszárezred fogyatékainak pótlása végett. Szó esik a bécsiek aggodalmáról, kik bár kevés reguláris ezredet, de annál több pénzt láttak

volna szivesebben, mert a multak tapasztalatai nyomán «a magyar-
nak fegyvert kezébe adni nem tanácsos.»

Érdekes részek azok, melyek a fegyverforgatásra alkalmasak állí-
tásáról, beosztásáról, felszereléséről, a csapatoknak menetkész álla-
potba helyezéséről és a vezéri állás betöltéséről szólnak. Mindezek-
ből kitűnik, hogy Pálffy fáradhatlanul dolgozott feladatának sikeres
megoldása végett s hogy nem rajta, hanem a vármegyéken mulott,
misperint a remélt 8000 lovas helyett csak 2100 felkelő vonult ki.
Ide tartozik Pálffynak a felkelésre vonatkozó véleményes javaslata,
Pest-Pilis-Solt, valamint a Jász és Kún vármegyékkel kötött szerző-
dések másolata, nemkülönben az az áttekintés, miből kivehető a
hadba vonult ezredek tagozása és létszáma egyenként és összesen.

A hadszínhelyre vonulás lassúságának okai között fontosak azok
az adatok, mik bizonyítják, hogy az ezredek semmibe sem vették
a számukra kiadott menetterveket, tetszésük szerint választották pihenő
napjaikat, a mik alatt fosztogatásukkal tanubizonyosságát adták fegyel-
mezetlenségüknek.

Nagyon is rövidre fogta a szerző a június hó 6-ról 7-re végre-
hajtott olbendorfi rajtaütés, a június 23-án, valamint az augusztus hó
1-én és 23-án vívott grottkau, illetőleg maltschi és frankentsteini
ütközetek leírását, a mikben derekasan küzdöttek úgy a reguláris
huszárok, mint az insurgents. Szerző igazságosságáról tanuskodik,
hogy idézi Festetich és Neipperg harcjelentéseinek azon részeit, a
melyekben elismerőleg említik insurgentseinket. A csatolt veszteség-
kimutatásból kitűnik, hogy az olbendorfi rajtaütésben az insurgents
lovasság vesztesége 62 emberre és 45 lóra rugott.

A szöveget kísérő megjegyzések közül igen érdekes az olbendorfi
miskönyv feljegyzésének idézése, a miből kitűnik, hogy lovasságunk
fölprédálta az egész falut, majd fel is égette annak felét. A falu lelki-
pásztora kemény szavakkal illeti a «*pannonische Räuber*»-eket, kik
feldühödve senkit és semmit sem kíméltek. Mindenesetre súlyos be-
számítás alá esik e kihágás és erőszakosság, a minek azonban eny-
hító körülménye is van és pedig az, hogy a szent atya, vagy más
valaki által felizgatott s a poroszokhoz szító békés lakosság fegyver-
rel kezében védelmére kelt a megtámadott porosz lovasságnak s
huszárjaink közé lődözött.

Részint a vezérek elismeréseiben, részint külön felhangzik azon-
ban a felkelő lovasság iránti panasz fegyelmezetlenségük és zabolát-
lanságuk miatt. Több oldalra terjednek Neipperg leveleiből vett ama
szemelvények, a miből kitűnik, hogy insurgentseink a harc hevé-

ben nem engedelmeskedtek előljáróiknak, magukkal ragadták a reguláris ezredek legénységét, amugy is gyengébb lovaikat pedig annyira lehajszolták, hogy százakra rugott a nyereg- és hevedertörés miatt hasznavehetetlen lovak száma és hogy többször pár napra hátrarendelték a felkelőket azért, hogy kipihentessék agyonhajszolt lovaikat.

Igaza van Neippergnek, mikor leveleiben azt mondja e bajok alapjául, hogy hián van az összes felkelő csapatok fölé rendelt olyan vezérlő tábornoknak, ki vezetésre termett, ki fegyelmezni is tudná e különben igen jó katonákat, azután pedig, hogy nem ütik meg a mértéket a századokat és szakaszokat vezénylő tisztek sem. Bajosan is lehetett az akkori vonalharczászat egyoldalúságával és merevségével megegyező csapatokat képezni és nevelni azokból a lovasokból, kik rövid 2—3 hónappal azelőtt ültek csak nyeregbe, kiknek oktatóik és alkalmas vezetőik alig voltak, kik megalakulásuk után legott elvonultak, a harcztéren pedig ugyancsak hamar tűzbe jutottak.

Nem kevésbé kötik le figyelmünket Pálffynak és Neippergnek egymás között váltott ama levelei, valamint Neippergnek az udvari haditanácshoz előterjesztett amaz igazoló jelentése, amik abból keletkeztek, hogy valaki panaszt emelt az insurgents csapatokkal szemben támasztott mértéktelen harcztéri követelmények miatt s hogy kizsarolják a felkelő lovasságot!

Senkit sem lephet meg tehát Neipperg levelének ama része, melyben azt javasolja, hogy bocsássák haza az insurgenseket elvállalt szolgálati kötelezettségük leteltével, *miután szolgálatuk nem éri fel azt a pénzt, mit reájuk kiadnak!* A fővezér ez óhaját elősegítették a béketárgyalások, csakhamar útnak indították az ezredekkel azzal, hogy pihenő nap nélkül térjenek vissza hazájukba. *Utravalóul a legszigorúbb rendszabályokat szabták eléjük, kitiltották őket az összes városokból és falvakból, csakis táborozniok volt szabad, a számukra szükséges élelmi- és egyéb czikkeket pedig a hatóságok szállították ki táboraikba.*

Élét veszi e megszégyenítő eljárásnak a szerző azzal, hogy a hazabocsájtás okául nemcsak Neipperg javaslata szolgált, hanem a kedvezőtlen politikai viszonyok is, a mik miatt a nagyobb számerőben szervezendő új insurgents csapatok kerete gyanánt óhajtották felhasználni e már némileg gyakorlott és fegyelemhez is szokott csapatokat.

Végül «*Das slawonisch-syrmische Aufgebot. Die Trenck'schen Panduren*» című fejezetben a szerző Trenck Frigyes báró által szervezett pandúr csapatnak felállítását és az 1741. évi hadjáratban való

szereplését ismerteti a tényeknek megfelelőleg igen érdekes összeállításban.

2. *Die pressburger Landtagsbeschlüsse und die allgemeine Insurrection in Ungarn 1741 42.*

A mű e része három szakaszra oszlik: a bevezetésre, az 1742 június 11-én kötött boroszlói békéig terjedő és az ezen békét követő időszak eseményeit tárgyaló fejezetre.

A bevezetés összefoglalja az 1741-diki országgyűlésnek a rendes katonaságra és a nemesi felkelésre vonatkozó határozatait, azután megismerteti Mária Teréziának az alakítandó magyar sorsyalogezredek törzstisztikáranak kinevezésére vonatkozó rendeletét. A szervezés alapvető nehéz munkájáról tanuskodnak a katonák ruházataira, fegyverzetére és felszerelésére vonatkozó részletek, a szöveget kísérő megjegyzésekben érdekes szabályzati és személyi határozványok, a miket a következő táblázatok egészítenek ki: Tervezet azon illetményekről, melyek a 3000 emberből álló és 20 századba alakított gyalogezred ellátásához szükségesek havonként és 12 hónapra, Költségvetés a vármegyék által beszerzendő tábori eszközökről, járóművekről, egészségügyi anyagokról s a ruházati cikkek készítési díjairól, valamint Elosztó a vármegyék, városok és kerületek által az ezredek számára kiállítandó katonák számáról.

Meghökkenve állapodunk meg azonban József Frigyes száshilburghauseni herczeg tábornagy, Ghilányi altábornagy és a dunántúli vármegyék jelentéseiből vett szemelvényeknél, valamint egy helyen az Országos Magyar Levéltár adataiból merített részleteknél, mert elének tárulnak: a toborzás bajai, ennek ki nem elégitő eredménye, főkép pedig azok a nehézségek, sőt nevetségesen kicsinyes okok, miket vármegyéink támasztottak megokolatlanul egyrészt a vezető és intéző körökkel szemben, másrészt egymás között.

Mutatóul idézem a felsőmagyarországi vármegyékben a reguláris huszárezredek kiegészítésére szükséges katonák beállítását intéző Ghilányi jelentésének egyes részeit: mindenünnen szolgáltrakész szóbeli és írásbeli igen szép ajánlatokat kaptam, de igazában ezer akadályra bukkantam; eddig csak 334 ujoncz vonult be, kik inkább mezítelenek, mint hadiszolgálatra alkalmasan ruháztak és felfegyverzetek, — a Pöstyénben állított 500 ujonczról pedig ezeket mondja: A mi engem illet, csak annyit jegyzek meg, hogy közülök 200 gyermek, egypár fogyatékos, sőt öreg, kik a kórházba, de nem tábori szolgáltra valók, — még idegen is akad, de egyetlen egy derék legény sem. Ugyancsak Ghilányi jelenti, hogy bár a megyék be is sorozták a

meghatározott számú ujonczot, hiányzik a ruha s csak az állítás befejeztével szerezték be a posztót, gombokat, zsinórokat, szijazatot, töltenytáskákat, aprólékos szereket s még egyéb szükséges anyagokat. E mellett zajos vitákat rendeztek a karok és rendek s nem azt nézték, hogy minél előbb együtt álljanak hadiszolgálatra alkalmasan a katonák, hanem a felől vitáztak, hogy a legénységnek német szabású kabátot (capurock), vagy köpönyeget adjanak-e!?

Az 1742. június 11-én kötött boroszlói békéig terjedő időszak eseményeinek tárgyalásánál a szerző legelőször az 1741-diki hadjárat után bekövetkezett állapotot ismerteti főbb vonásokban. Ezután közzéteszi: Mária Teréziának a szász-hilburghauseni herceghez intézett levelének ama részét, melyben a királynő a felkelés zavaros állapotáról panaszkodik, az 1742 január 4-én tartott udvari haditanácsnak a magyar sorgyalozzredek szervezésére vonatkozó jelentésének fontosabb részeit s végül Mária Teréziának Pálffy Jánoshoz intézett ama rendelvényét, mely az ezredek rangját, a büntető hatalmat s a tisztek kinevezésének módozatait szabályozza. A felkelő csapatok számerejének kimutatásaiból kitűnik, hogy hány ember ült lóra 1742. január hó 1-től 1742. október hó végéig havonként és vármegyénként. Több oldalra terjed az 1742. február 12-én tartott udvari haditanács jelentésének szövege, a mely feltárja a felkelés szervezésének akadályait. Itt esik szó arról, hogy az ország határain túl aligha hajlandók kivonulni a felkelő csapatok. Ghilányi, Scherr, Festetich, Splényi, Khevenhüller és Pálffy jelentéseiből vett szemelvények a felkelők fegyelmetlenségéről és fosztogatásairól tesznek bizonyosságot.

Lezárja e fejezetet a portális katonaságból kikerült lovasság dicsérete, Mária Teréziának 1742. szeptember 10-én kelt magasan szárnyaló s a főispánokhoz intézett ama kézírata, melylyel a portális huszároknak a rendes ezredek számára való megtartásának eszméje megpendítettik, Pálffynak e tárgyban 1742. szeptember 16-án kelt jelentése, valamint a sorgyalozzredek toborzására vonatkozó rendeletek fontosabb határozmányai.

A boroszlói békét követő eseményeket tárgyaló fejezet a magyar sorgyalozzredek (Forgách, Andrassy, Ujváry, Haller, Szirmay és Bethlen) felállításával foglalkozik. Kimutatja a szerző a toborzás menetét és eredményét ezredenként külön-külön, megemlíti a Haller-ezred lázadását Mezőtúron, hogy a magyar zászlóaljok közül, melyek és hol jutottak legelőször tűzbe, áttekinthetően összefoglalja ezredenként és havonként a besorozott ujonczok számát, majd ugyancsak ezredenként kimutatja a szökevények számát (3055), valamint az ország által az

élelmezőraktárakba beszolgáltatott gabonaneműek mennyiségét és pénzbeli értékét.

A munkát lezáró összefoglalás szerint a pozsonyi országgyűlés eredményeként fegyver alá állított katonák száma 1742. végén 14,877 gyalogos és 13,699 lovas, vagyis összesen 28,576 ember volt, a mi megegyezik legújabb keletű történelmi munkáinkba foglalt adatokkal. E számból azonban csak 9000 gyalogos és 10,646 lovas került a működő császári hadsereghez a szerző véleménye szerint!

A berekesztő rész ekkép szól:

«Az osztrák örökösödési háború tanulmányozásánál egyáltalában meg kell figyelniünk ama országos különleges katonai felkelés valóságos számadatait, mert a hazafias támogatás, mit a magyar királyság uralkodónőjének kormányra lépésekor támadt nehéz szorultságában igazi lelkesedéssel nyújtott, a szokásos történelmi előadás kapcsán, a katonai számműveletekbe oly erőbeli tényezőket állít be, melyekből önkénytelenül a leghelytelenebb következtetések és itéletek keletkeztek. Érthető, hogy a történetíró szívesen időzik ama lélekemelő jeleneleknél, melyek az 1741-iki pozsonyi országos gyűlés egyes napjait örök időkre felékesítik; ámde a mennyire ama lelkesülő férfiak már akkor sem tudták teljes mértékben megvalósítani vágyaikat, ép oly kevésbé játszhatnak szerepet a hadi események szakszerű katonai megítélésében. Hogy miért nem lehetett az első viharos felindulásban álmokként látott 100.000 embert hadba állítani a királynő számára s hogy miért maradt el messze a végeredmény maguktól az alkotmány-szerűen meghatározott számoktól, nem ide tartozik és különleges magyar történetkutató tárgyaúl hagyandó fenn. Katonai nézőpontból minden bizonynyal teljes győzedelmet biztosított volna s Sziléziát aligha ragadhatták volna el a Habsburg-háztól, ha a királynő 100.000 magyarból álló haderővel rendelkezik rendes serege mellett. A ki azonban ily erőmennyiséget elfogad mint valóban létezőt, az önkénytelenül a hadvezetőség hibáira gondol, mely az anyagi erő ellenére sem tudta megmenteni az államot a veszteségektől. Másképp alakul a katonai kép, ha a Szilézia, Morvaország, Csehország és Bajorország, valamint Olaszország hadszínterein elosztott s a poroszok, bajorok, szászok, francziák és spanyolok nagyobb erejével viaskodó dicsőséges régi császári hadsereghez csakis a kimutatott, mintegy 20,000 emberre tehető új harcst hozzá számítjuk, kiket a pozsonyi országgyűlés az egy évi időtartam alatt Magyarország tájairól összetoborozhatott és a királynő zászlói alá küldeni képes volt. Ez talán szép legendát ront le, de nem szállítja le az ama korbéli magyar fegyvertársak dicsősé-

gét, kik vitézül és vállvetve küzdöttek a régi ezredekkel, mikor ezek Morvaországot visszafoglalták, Csehországot és Felső-Ausztriát felszabadították és ismét dicsőségesen a határokon át az ellenség földjére átvitték az osztrák zászlókat.»
 PILCH JENŐ.

II. A MAGYAR HADTÖRTÉNELMI IRODALOM REPERTORIUMA.

1897—1909-ig.

(Negyedik közlemény.)

B) Hadtörténelmi cikkek hazai hirlapokban.

Londesz Elek. Gróf Eszterházy Antal kurucz generális táborigényve. *Pesti Napló*, 1901 nov. 12. (Könyvismertetés.)

Loósz István. Deák Ferencz és a katonaság nyelve. *Pesti Napló*, 1903 szept. 22—23.

Lósy Károly 48-as honvédfőhadnagy. Budavár bevétele 1849-ben. *Budapesti Hírlap*, 1906 máj. 21.

Magyar Állam, 1897 márcz. 14. (A jászok eredete és telepítése.) — *U. o.* 1897 ápr. 17. (Aba Samu korszaka Heves vármegyében.)

Magyar Hírlap, 1898 decz. 13. (Bem apó Kolozsvárott.) — *U. o.* 1899 febr. 19. (Görgei és Dembinszki.) — *U. o.* 1902 máj. 16. (Mátyás király tornái.) — *U. o.* 1903. okt. 4. és köv. számai. (Türr István tábornok emlékirataiból). — *U. o.* 1904 márcz. 29. Az isaszegi hős. — *U. o.* 1904 decz. 8. (A magyarok és a tüzérség. — *U. o.* 1905 decz. 5. (Nagy Frigyes huszárjai).

Magyarország, 1897 okt. 17. (50 év előtt. A vörös sapkásokról. — *U. o.* 1898 febr. 6. (Dessewffy Dénes híres honvédmegyei nekrológja.) — *U. o.* 1899 ápr. 12. (Az isaszegi csata.) — *U. o.* 1899 okt. 4. (Komárom átadása 1849 okt. 2—4-én.) — *U. o.* 1900 jun. 14. (Marengo és egykorú magyar hangok Napoleonról.) — *U. o.* 1901 febr. 12. (Ocskay brigadéros.) — *U. o.* 1904 okt. 12. (Czecc tábornok kinevezési oklevele. Kelt 1849 máj. 8. Aláírta Klapka, hadügyminiszter, — *U. o.* 1906 márcz. 15. (A szabadságharcz naplója.) — *U. o.* 1906 márcz. 15. (Zászlaink 1848 49-ben.) — *U. o.* 1906 márcz. 15. (A női honvéd-hadnagy). — *U. o.* 1906 márcz. 15. (Bem apóról.)

Magyar Szó, 1903. okt. 9. (Jablancz alapítása IV. Béla által.)

Marczali Henrik. Leiningen honvédtábornok levelei és naplója. *Budapesti Hírlap*, 1899 decz. 31. és 1900 januári számai.

Matkovich Tivadar. Rektifikálás (1848—49). *Magyar Szó*, 1904 ápr. 1.

Máriássy János honvédtábornok halála alkalmából nekrológok a hirlapok 1905 jan. 25. és 26-iki számaiban.

Márki Sándor. Die ungarische Sprache und das Militär, 1526—1790. *Pester Lloyd*. 1903 máj. 3. és 5.

Melich János. (Sacharow és Markow után.) Az orosz huszárság története. (Magyar vonatkozásokkal.) *Budapesti Hírlap*, 1899 jun. 16.

Mihailovits István. Magyar hadvezérek. *Magyar Hírlap*, 1905 nov. 7.

Milassin Vilmos. A világosi tragédia a czári palotában. *Egyetértés*, 1897 nov. 8.

Nagy Géza. Ókori fegyverek fejlődése. *Budapesti Hírlap*, 1904 okt. 30.

Nagy Orbán. A magyar ezredek magyarsága. *Budapesti Hírlap*. 1903 szept. 27. Térképpel.

N. P. Journal, 1897 szept. 28. (Rombauer Ferencz fegyvergyárosról és öt fiáról emlékezik, a kik részt vettek a szabadságharcban.) — *U. o.* 1898 jún. 4. (A 16. sz. huszárezred fennállásának 100 éves emlékünnepeéről.)

Német Gyula. Győr visszavétele. *Alkotmány*, 1898 márcz. 29.

O. A. A szabadság legelső vértanuja. (Ormay Norbert ezredes Aradon.) *Pesti Napló*, 1905 okt. 8.

Otthon, 1902 nov. 20. (Gróf Leiningen tábori pohara.)

Őrszem. 1907. évf. 4. sz. Hadtörténelmi epizódok. A pozsolói hajóhíd megmentése 1814-ben. Huszárcsiny.

Őrszem. 1908. évf. 8. sz. Egy régi magyar tiszt naplója.

Őrszem. 1908. évf. 14. sz. Huszártettek. (Epizódok 1794., 1795., 1799. és 1809. évekből.)

Őrszem. 1908. évf. 16. sz. Stiriában Ajk faluban mi történt?

Őrszem. 1908. évf. 19. sz. Vitéz bakák. (Epizódok az okkupációból.)

Őrszem. 1908. évf. 19. sz. A vasuti és táviró ezred 25 éves története.

P. H. Apróságok a hadsereg multjából. *Az Őrszem*, 1905. évf. 20. szám.

Pázmándy Danó nyomán: Háromszáz várrom. *Magyar Hírlap*, 1902 ápr. 29.

Pester Lloyd, 1897 márcz. 25. (Der Held von Tarvis. Fedák Mihály.) — *U. o.* 1897 jún. 5. (Die ungarische Legion im J. 1866. Aus dem Tagebuch eines preussischen Offiziers) — *U. o.* 1897 okt. 17. (Die Kämpfe um Kismegyer.) — *U. o.* 1898 jún. 8. (Die Vorgeschichte des Friedens von Villafranca. Fleury tábornok emlékiratai nyomán.) — *U. o.* 1898 okt. 25. (Dauernde Eintheilung der Conscription im Königreich Ungarn. 1783. Wrede Alfréd «Geschichte der k. u. k. Wehrmacht» czímű műve nyomán.) — *U. o.* 1898 nov. 4. (Die Grenadiere 1669—1849. Az imént említett munka nyomán.) — *U. o.* 1898 decz. 10. (A 84. sz. cs. és kir. gyalogezred jubileumáról.) — *U. o.* 1899 febr. 1. (Maendl nyomán az 51. sz. cs. és kir. gyalogezred története.) — *U. o.* 1899 máj. 18. (Die Eroberung Ofens. Nach österr. ämtlichen Quellen.) — *U. o.* 1899 máj. 24. (Französische Kroaten. 1809—1814.) — *U. o.* 1900 okt. 3. (Geschichte des k. u. k. Lin. Inf. Reg. Maria Theresia. Seeliger Emil ily czímű művének ismertetése.) — *U. o.* 1902. aug. 23. (Die Hadik-Husaren.) — *U. o.* 1903 máj. 7. (Bánffy alezredes jelentése Bemhez.) — *U. o.* 1903 decz. 23. (A gr. Nádasdy-huszárezred [9. számú] története.) — *U. o.* 1903 jan. 17. (Kray Pál tábornokról). — *U. o.* 1904 okt. 19. (Czecc tábornok egy eredeti levele.)

Pesti Hirlap, 1897 ápr. 18. (Egy magyar gárdista II. József császár korában.) — *U. o.* 1897 okt. 5. (Rákóczi karlja valódi-e?) — *U. o.* 1898 márcz. 15. és köv. számai. (Rozsnyai Pál 1848—49-iki honvédhuszár főhadnagy naplótöredéke.) — *U. o.* 1902 jul. 25. (A Ferdinand-huszárok 1848—49-ben.) — *U. o.* 1903 márcz. 10. (A székely vértanuk emléke. Makk József tüzérezredes és hívei.) — *U. o.* 1904 ápr. 14. (Emlékezés a nagy idők egyik nőtanujáról. 1848 49.) — *U. o.* 1904 okt. 9. (Czecc tábornok utolsó napjairól és temetéséről.) — *U. o.* 1904 szept. 11. (Honvédek a krími háborúban.) — *U. o.* 1904 decz. 4. (A honvédtüzérség története.) — *U. o.* 1905 ápr. 20. (Damjanich és Wohlgemut tábornok.) — *U. o.* 1905 márcz. 15. (Klapkának kiadatlan levele az ácsi győzelemről.) — *U. o.* 1905 febr. 7. (Nagy Pál 48-as tábori pap életrajza.)

Pesti Napló, 1897 okt. 17. (A kismegyeri csata.) — *U. o.* 1898 febr. 22. (Az 1831. évi parasztlázadás.) — *U. o.* 1898 ápr. 22. (Egy magyar Antonius cz. cikkében egy öreg katonának életrajza a forradalom előtti időből.) — *U. o.* 1899 nov. 21. (Assermann-Vendrei Ferencz honvédtábornok életrajza.) — *U. o.* 1899 decz. 6. (Taródy sírja. Elmondja Taródy Mátyás, Bethlen Gábor alvezérének 1623-ban a Lakompak vára elleni ostromban való elesét.) — *U. o.* 1900 decz.

7. (Zeyk Domokos, a szabadsághős élete.) — *U. o.* 1904 nov. 12. André francia hadügyminiszter és a kurucz zászló.) — *U. o.* 1904 nov. 25. (Katakombák a budai várban.) — *U. o.* 1905 máj. 25. (Kollowrat tábornok emlékiratai a magyar szabadságharczról.) — *U. o.* 1906 ápr. 4. (Osztrák tisztek katonai kitüntetése 1849-ért.)

Petropolitanus. I. Miklós czár és az orosz occupatio 1849-ben. *Neue Freie Presse*, 1898 ápr. 6. *Budapesti Hírlap*, ápr. 7.

Pilch Jenő. Hadtörténelmi epizódok. *Az Őrszem*, 1906. évf. 20., 21., 22., 23., 24. szám.

Pilch Jenő. Hadtörténelmi epizódok. Menekülés a hadifogságból. *Az Őrszem*, 1907. évf. 5. sz.

Pilch Jenő. Hadtörténelmi epizódok. Vitéz bakák. *Az Őrszem*, 1907. évf. 3. sz.

Pilch Jenő. Hadtörténelmi epizódok. Fenséges hősök. *Az Őrszem*. 1907. évf. 1. sz.

Püspöky Gráczján. Lyndva vára és a Bánffyak. *Nemzet*, 1897 márcz. 3.

Püspöky Gráczján. A Mária Terézia katonai lovagrend. *Magyarország*, 1897 máj. 17.

Püspöky Gráczján. A költő Zrínyi halála. *Hazánk*, 1897 decz. 25.

Raczka Pál. Régi magyar ezredek. *Magyarország*, 1905 máj. 24.

Révész Kálmán. Kurucz Vay Ádám. *Budapesti Hírlap*, 1906 jun. 24

Richter Ede. Ein interessanter Brief aus dem Jahre 1526. *Pester Lloyd*, 1905 ápr. 16.

M. Roda. Die Likaner. *Pester Lloyd*, 1896 decz. 6. (A határőrvideki katonai élet rajza.)

Rostás Pábról, a ki Wippach mellett 1813 okt. 3-án egymaga 60 ellenséggel vette fel a harcztot s hősi halált halt, a bécsi és budapesti napilapok 1903 okt. számai.

Rózsa Zs. A győri kapitány. (Gr. Hardegg, 1594.) *Független Magyarország*, 1906 jan. 4.

Rozsnyói. A magyar tüzérség 1848-ban. *Magyarország*, 1903 máj. 15.

Salgó Ernő. Gróf Eszterházy Antal kurucz generális tábori könyve. *Egyetértés*, 1901 nov. 14. (Könyvismertetés.)

Schier Ottó. Der Zug der Klapka-Legion durch Schlesien nach Ungarn im J. 1866. *Pester Lloyd*, 1900 nov. 3. (Lenyomat a «Zeit-

schrift des Vereins für die Geschichte Mährens und Schlesiens», 1900. évi folyamából.)

Seress László. Kossuth és Görgei. *Pesti Napló*, 1905 jan. 31.

Seress László. Benedek tragikuma. *Pesti Napló*, 1905 ápr. 23.

Seress László. Az igazi Ocskay. *Független Magyarország*, 1906 jan. 9.

Singer Zsigmond. Ein Abend bei Görgey. *Neue Freie Presse*, 1898 febr. 5.

Somogyvári Somogyi József. Miért nem vett részt Károlyi Sándor a nagyszombati csatában? (1704 december.) *Pesti Hírlap*, 1906 jun. 17.

S. Zs. Damjanich. *Budapesti Hírlap*, 1904 decz. 3.

Szaua Tamás. Szeben ostroma. *Magyarország*, 1897 szeptember 28.

Szabó Mihály. A honfoglaló magyarok védírata. *Magyar Állam*, 1896 decz. 24.

Szederkényi Nándor. Magyar hadsereg. *Magyarország*, 1896 decz. 25.

Szederkényi Nándor. Az 1715. évi állandó hadseregről. *Pesti Hírlap*, 1906 jan. 16.

Szedlák Mátyás. Zsidó honvédeink. *Alkotmány*, 1900 szept. 19., 20. (Helyreigazítások Bernstein Béla könyvéhez.)

Szily Antal. Keglevich ezredes (+ 1799.) síremléke. *Budapesti Hírlap*, 1900 ápr. 10.

Szőcs Géza. A vizaknai csata. *Hazánk*, 1902 febr. 9.

Takáts Sándor. A magyar katonák sorsa. *Budapesti Hírlap*, 1903 okt. 6. (Khuen Özséb kapitány jelentése 1611-ből.)

Takáts Sándor. Magyar lobogók. *Budapesti Hírlap*, 1903 szeptember 22.

Takáts Sándor. Ribillió Komáromban 1705-ben. *Budapesti Hírlap*, 1903 decz. 30.

Takáts Sándor. Török-magyar bajvívás. (1554—1555.) *Budapesti Hírlap*, 1905 márcz. 29. és 30.

Takáts Sándor. Lesvetés és leshárítás. *Budapesti Hírlap*, 1906 máj. 16.

Teubner Oskar. Die Rückeroberung Raabs. Zum 300-jährigen Gedenktag, *Pester Lloyd*. 1898 márcz. 29.

Thaly László. Néhány szó Vécsey Károly honvédtábornok vértanu felől. *Független Magyarország*, 1905 okt. 6.

Tóth Károly. Damjanich János honvédtábornok és aradi vértanu. *Budapesti Hírlap*, 1904 márcz. 1.

Turgyán Alajos, Janku, a magyarok királya. Adalék az 1848—1849-iki oláh lázadás történetéhez. *Budapesti Hírlap*, 1897 decz. 25.

Türr István. A lefolyt török-görög háború. *Magyar Hírlap*, 1897 máj. 23.

Türr István. Visszaemlékezések az 1866-iki olasz háborúra. *Magyar Hírlap*, 1902 máj. 18.

Türr István. A 66-iki háború. *Magyar Hírlap*, 1903 jan. 20.

Uj Idők, 1904 márcz. 13. (Damjanich domborművé képmása. A Hentaller Lajos birtokában levő Aradon készült eredeti után.)

Ungárd A. Das 39. Lin. Inf. Regiment in der Schlacht von Custozza. *Pester Lloyd*, 1903 jún. 21.

Ürmössy Lajos. Ütközet. (Részlet az 1878-iki bosnyák occupatio történetéből.) *Hazánk*, 1897 jan. 20.

Vadnay Károly. Fiala János honvédezredes. *Pesti Napló*, 1899 okt. 19.

Vadnay Károly. Bem apó. *Budapesti Hírlap*, 1900 decz. 9.

Vay Sándor gr. I. Ferencz díszszemléje 1817-ben Budán. *Magyar Hírlap*, 1901 szept. 19.

Vay Sándor gróf. Beniczky Lajos menekülése. *Független Magyarország*, 1902 márcz. 16.

Vay Sándor gróf. A pozsonyi vár. *Magyar Hírlap*, 1902 jún. 27.

Vay Sándor gróf. Magyar torna. *Pesti Hírlap*, 1903 máj. 31.

Vay Sándor gróf. A Rákóczi-kiállítás Kassán. *Pesti Hírlap*, 1903 aug. 2.

Vasárnapi Ujság, 1904. 45. szám. Csudafy Mihály 1849-iki magyar szabadsághős, utóbb olasz tábornok.) — *U. o.* 1905. 37. szám. (Kiss Ernő honvédtábornok szobra.) — *U. o.* 1905. 21. sz. (Schweidel József honvédtábornok szobra.)

Veterán. Az 1812—13-ik évi orosz hadjáratból. *Az Őrszem*, 1906. évf. 6., 7., 8. számok.

Wertheimer Ede. Benedek in Ungarn. (Friedjung: Benedek's nachgelassene Papiere. Lipcse, 1901, nyomán.) *Pester Lloyd*, 1901 ápr. 16.

Wertheimer Ede. Besztercebánya zur Zeit Rákóczi's II. Jurkovich Emil műve nyomán. *Pester Lloyd*, 1903 nov. 11.

Zakál Zsigmond. A francziák Pápán 1809 júl. 9-én. *Magyar Hírlap*, 1899 jún. 23.

Zülzer Adolf (volt szakaszvezető feljegyzései). Hogy foglaltuk el Boszniát? *Az Őrszem*, 1908. évf. 21., 22., 23., 24. szám.

C) Magyar hadtörténelmi vonatkozású czikkek külföldi folyóiratokban és hirlapokban.

Andrássy Gyula gróf. Über den Geist der Armee. *Neue Freie Presse*, 1903 máj. 31.

Beck P. Ein Soldatenlied aus dem Türkenkrieg 1789. *Alemania*, 1897, 25. évf. 2. füzet.

Die Grenzboten, 1897, 56. évf. 24. sz. (Deutsche Kämpfe mit Magyaren und Tschechen.)

Fremdenblatt, 1904 okt. 6. (Czeec János honvédtábornokról halála alkalmából.)

Hoffmann (Alfred —). Kaiser Friedrichs III. Beziehungen zu Ungarn in den Jahren 1464—1477. A glogauai kath. gymnasium 1900—1901. évi értesítőjében. (Ismertetve: *Századok*, 1904. 367. l.)

Kameniček a Historicky Archiv cz. cseh folyóirat 1894. évfolyamában «Adalékok a magyar felkelők becsapásaira Morvaországba és a bécsi béke elismerése a cseh korona rendjei által. 1605—1606.» czímen közöl magyar hadtörténelmi vonatkozású czikket.

Leipziger Illustrierte Zeitung, 1897. 109. köt. (Zum 200-jährigen Gedenktage der Schlacht bei Zenta.)

Neue Freie Presse, 1898 okt. 30. (Windischgrätz tábornok életrajza.) — *U. o.* 1898 okt. 30. (Denkwürdigkeiten des russischen Militär-Attachés, Baron Fedor Tornau's. Egyebek közt az 1859-iki háborúról is szól.) — *U. o.* 1899 jul. 3. és 11. számai ismertetik Grigorow orosz ezredesnek az 1849-ik évi magyarországi hadjáratról szóló emlékiratait. — *U. o.* 1904 nov. 13. (A blumenauai csatáról. 1866 júl. 22.) Schirmer műve nyomán.

Veltzé. Der schriftliche Nachlass des Feld-Marschalls Fürsten Raimund Montecuccoli. *Mitteilungen des k. u. k. Kriegs-Archiv*, 1898, X. 161—273. l. (E czikk bő ismertetése Mangold Lajostól: *Századok*, 1899, 79. l.)

Összeállította: SZENTIVÁNYI GYULA.

III. A) AZ 1910. ÉVI HAZAI HADTÖRTÉNELMI IRODALOM REPERTORIUMA.

Rómaiak kora.

Római tisztek köemlékei Dunapentelén. Mahler Ede. *Archæol. Értes.* 1910. kül. 252—3. l.

Római kerektorony mintája Dunapenteléről. Dr. Láng Margit. (3 ábrával.) Archæol. Értes. 30. köt. 1910. 24—27. l.

Zeno nevű katona sírköve Apulumban. Cserni Béla dr. Archæol. Értes. 1910. 178—181. l. [Hadrianus alatt szolgált.]

A Lederata-Tibiscumi római hadi út Ahihis állomása. Halaváts Gyula. Archæol. Értes. 1910. 270—1. l. [Téglás Gábor és cikkíró nagyjában Furlog község közelébe helyezik, de a pontosabb meghatározásra nézve eltérő nézeten vannak.]

Honfoglalás kora.

Árpád vezér. Csánki Dezső tanulmánya megjel. új kiadásban (1910. Budapest, Franklin). V. ö. Petheő Sándor ismertetését a Budap. Hirl.-ban 1910 nov. 10.

A magyar hadügy a vezérek korában. Dr. Egyed István. M. Katonai Közl. 1910. 7—8. füz. (V. ö. Hadt. Közl. 1910. 466. l.)

Lehel kürtje. Supka Géza. Tanulmány. Bpest, Franklin. 1910. 63 l. és 40 ábra. Ismert.: Archæol. Értes. 1910. 80—81. l. [Strzygowski példájára Supka is e kürtöt Keletről, Mesopotamia felső vidékéről származtatja, tán Amida városból. A képek egy részében Herakles tetteire ismer rá, másokban Herakles harcára a gonosz szellemmel. A kürt készítésének idejét a IX. század első felére teszi, szaraczén munka.]

Az alpári fölvár. Vasárn. Ujs. 1910. 42. sz.

Árpádok kora. 1001—1301.

Szent László király történelmi jelentősége. Hóman Bálint. A Czel. I. 1910. 18—26. l.

Szent László és a cserhalmi ütközet középkori képírásunkban. Vasárn. Ujság. 1910. 27. sz.

A cserhalmi ütközet. (Freskó a bántornyai templomban.) Vasárn. Ujság, 1910. 26. szám. Mindkét tanulmány szerzője Gróh István. [Ily freskók leginkább Székelyföldön és a Felvidéken találhatók, így többek között Gelenczén, Fülényen, Dérszen, Zsegrán, Rákoson, Porubán és Ocsán.]

A János-lovagok Sopronban. 1214—1636. Dr. Reiszig Ede. Századok, 1910. 7—8. füz.

Angolok Magyarországon. (Egy angol mint tatár kém Magyarországon 1241-ben.) Dr. Germanus Gyula. Századok, 1910. 316—318. l.

Az erdélyi szászok vártemplomai. (Siebenbürgisch-sächsische Kirchenburgen. 52 képpel. Kiadta *Sigerus Emil.* Nagyszében, 1910. 4. bőv. kiad.) Ez érdekes és művészi képekkel díszített munkát ismerteti a P. Lloyd 1910. okt. 30.

A kecsedi vaskard. Téglás István. Archæol. Értes. 1910. 62. 1. [Ez a tordamegyei lelet a XII. század második feléből származik, mint az 1894-ben talált tömösi vaskard.]

1301—1526.

A törökök első fellépése az Alulunán és első török-magyar összehittetés. Dr. Germanus Gyula. Századok, 1910. 41—48. 1. [Török kútfő-tanulmány, melynek folyamán szerző abban a feltevésben állapodik meg, hogy Nagy Lajos nem annyira a győzelem, mintsem élete megmentéséért küldött gazdag ajándékokat Mária-Czellbe és Aachenba, ámbar nincs határozott adatunk az ő jelenlétéről a nevezett csatában.]

A krivádiai középkori őrtorony. Halaváts Gyula. Erdélyi Múzeum, 1910. 107—8. 1. [Régebben római eredetűnek tartották, cikkszerző szerint valószínű, hogy Hunyadi János építette 1455 körül.]

Az 1437-iki erdélyi pórlázadás történetéhez. Sörös Pongrácz. Erdélyi Múzeum. 1910. 182—3. 1.

Az elfelejtett pozsonyi csata (1442 febr. 19). Angyal Dávid. Századok. 1910. 659—660. [Egy Palaacky-nál. IV. 1, 71. közzétett, de eddig történetíróink által figyelemre nem méltatott egykorú levél alapján vázolja ezen — nem jelentéktelen — csata lefolyását, mely I. Ulászlóra nézve kudarczczal végződött, kinek Nyitrára kellett menekülni.]

A cseh husziták Magyarországon. Gerő János dr. (Ismeretetés.) Budapest, 1910. nov. 29. — P. Napló, decz. 4.

A várnai csatára. I. Ulászló elesetere és sírjára vonatkozó új irodalom. L. Századok, 1910. 435—6. 1. Közli *Melich János* dr.

Papée Frigyes. Küzdelem a cseh koronáért. 1466—1471. Lengyel műve nyomán kivonatban. Századok, 1910. 423—426. 1. Közli *Divéky Adorján* dr.

Dsem török herczeg. Vasárn. Ujs. 1910. 843. 1.

Kassai fegyverderékcsinálók, pánczélgyártók. (1516—1667.) Kemény Lajos: Műtörténeti adatok Kassa multjához. Archæol. Értes. 1910. 95. 1. — *Ágyúöntők és puskaművesek Kassán.* U. o. 262. 1.

1526—1711.

Mohács után. Június. Az Ujság, 1910 szept. 16. (Korrajz.)

Balassa Bálintról. Takáts Sándor. Budapesti Hirl. 1910 okt. 28.
[Szól többi között a végházakban töltött ifjuságáról és élményeiről.]

Csömöri Zaj Lőrincz fogsága. 1540. Takáts Sándor. Budapesti Hirl. 1910 szept. 8.

Nyáry Lőrincz szabadulása. B. Nyáry Albert. Budapesti Hirl. 1910 decz. 25. [Szolnok elestekor elfogták és a Héttoronyba zárták; onnan azután kiszabadult egy Huszár István nevű elrablott magyar segélyével, a kit mint török tisztet Ibrahimnak hívtak. 1555-ben mindketten haza érkeztek. E török a túróczyi Huszár-család őse.]

Mocskos vitézi levelek. Takáts Sándor. Vasárn. Ujs. 1910. 27. sz. 565—589. l. [A 16. századbeli bajrahívó levelekről; a bajvívások történetéből. Török Ferencz, Gyulaffy László és Tury György közösen hívják ki Musztafa basát, a ki azonban meg nem jelent a via-dalra, hanem egyszerre elnémult.]

Komáromi daliák a XVI. században. Takáts Sándor. Budapesti Sz. 1909. 390—391. sz.

Török világ Pesten (1541 óta). Várad Antal. Az Ujság, 1910 szept. 22.

A huszár és a száguldó. Takáts Sándor. Budapesti Hirl., 1910 máj. 19. [A huszár szónak eleintén (14—15. század) csúfnév a jelentése és annyit jelentett, mint rablót. Valószínű, hogy ez a név szerb eredetű és hogy a szerbek nevezték el a köztük garázdálkodó szegény legényeket — huszároknak. A magyar kútfőkben ezzel a névvel a szerb határon, Szlavoniában és Horvátországban találkozunk először. Nemsokára megváltozott a szó értelme és száguldozó, portyázó lovast jelent. Már 1526 előtt lett a huszár (könnyű lovasság, armature precursores) a honvédelem oszlopos fegyvernemévé. Az osztrák és stíriai rendek is «Renner»-eknek (= száguldozók) hívták őket. Magát a «huszár» szót sem a 16., sem a 17. században nem használták általánosságban. Az I. Lipót uralmának második felében szervezett lovaszereket éppen oly kevéssé hívták «huszárok»-nak, mint II. Rákóczi Ferencz könnyű lovas ezredeit. Csak Mária Terézia korában, midőn a magyar huszárezredek világhírre emelkednek, lesz nálunk is általánossá a «huszár» szó használata. Így vagyunk a «hajdu» szóval is. Egykoron félelmetes és gyűlölt szó, a XVII. század végén pedig az egész magyar gyalogság tisztelt neve.]

A régi magyar hadbírótság. Takáts Sándor. Budap. Hirl., 1910

decz. 25. [A XVI. és XVII. században a várakban a katonai törvénykezésnek két foruma volt: a *seregbíró* és *seregdeák*. Ítélethozatalra meghívta a seregbíró a seregszéket, mely a törvényben jártas katonákból és esküdt polgárokból állott. Kisebb végházakban a kapitány ítélkezett avagy «fogott bírák»-ra bízta ezt a tisztet. Az ő ítéletétől és a seregszékétől fellebezhetett az elítélt a *hadiszékre*, bár nem minden ügy került oda. Takáts felsorol a hadbírók közül néhányat, közli azok fizetését, felsorolja a hadiszékek (vándor-) helyét. Köztük a kassai volt a legnagyobb hatáskörű. A hadiszékek tárgyalási és ítélkezési nyelve kizárólag magyar volt.

Hasszán Elkjáfi (Molla), Az egrí török emlékirat a kormányzás módjáról. Eger vára elfoglalása alkalmával, az 1596-iki évben írta —. A török kéziratból ford. dr. *Karácson Imre*. Bpest, 1909 10. Stephaneum. 52 l. 80 fill.

Básta György levelezései és iratai. 1597—1607. Kiadta Veress Endre. I. (Budap., 1909. Mon. Hung. Hist.) Ismert. Takáts György. Budap. Hirl., 1910 márcz. 5.

Bethlen István támadása 1636-ban. Lukinich Imre. Századok, 1910. 1—4. és 6. füzet.

A fenesi csata. 1660. Pesti Napló, 1910 máj. 22.

A debreczeni diarium. (II., III. és IV. közl.) Csűrös Ferencz. Történ. Tár. 1910, 51—95., 223—253., 354—375. és 566—597. l.) [Az 1681., 1682. és 1683. év története, a midőn a város még török kézen volt.]

Az első fegyverkereskedő Kassán (a 17. században). Budapesti Hirl., 1910 ápril. 7.

XI. Incze pápa és a török hatalom bukása Magyarországon. Szemző László művét ismert. a P. Lloyd, 1910 nov. 25.

Acsády Ignác: A magyar birodalom története cz. két kötetnyi művéből és a Milleniumi Történet (VII. kötete) számára írt dolgozatából a Bécs felmentéséről és Magyarországnak a török iga alól való felszabadításáról szóló fejezetek megjelentek német fordításban. Bpest, Hornyánszky. 36 és 117 l.

Papst Innocenz XI. und die Stürzung (így!) der Türkenmacht in Ungarn. Ein Zeitungsartikel mit neueren hinzugefügten Anmerkungen. (Németre fordítva.) Budapest 1910. Hornyánszky 52 l. 60 fill. (Klopp Onno, E. Michaud, Károlyi Árpád, Fraknoi, Acsády és Immich M. nyomán.)

Bánsági kincs keresők. [Achmet török pasa elásott kincseit keres-tek az 1724—50. években.] Budap. Hirl., 1910 jún. 24.

Dr. Márki Sándor: II. Rákóczi Ferencz. II. köt. (1707--8.) Budapest, 1909. 672 l. Ismert.: *Hadt. Közl.* XI. 1910. 463--4. l.

Saint-Simon emlékiratai Rákóczi Ferenczről. Magyarra ford. Kara Ferencz. Alkotmány 1910 decz. 25.

A dolhai ruthének és kuruczok sirja (1703 jún. 7). Budapesti Hirl., 1910 szept. 8. [E helyet 1903 óta emlékoszlop jelzi; újabban templommal akarják megjelölni.]

Adatok II. Rákóczi Ferencz felkeléséhez Szabolcs vármegye levéltárából. Zimmermann Rezső. (Befejező czikk.) *Történ. Tár,* 1910 7--51. l.

Ócskay reneget. Návay Lajos. *Egyetértés,* 1910 ápril 26.

Farkas Emőd: Ócskay brigadéros kivégzésének 200. évfordulója. Budapest, 1910 jan. 1.

Jávorka Ádám. Pesti Hirl., 1910 jan. 1.

Balogh Ádám halálának 200-ik évfordulója és fája (Szekszárdnál, melynek tövében elfogták). P. Hirl., 1910 okt. 29. — *Budap. Hirl.,* okt. 29. — Budapest, okt. 29. — *Uj Idők.* nov. 13. sz. — (V. ö. *Századok,* 1870. 559., 664.; 1871. 275. és 1875. 364. l.)

Romhány. 1710 jan. 22. Magyarország, 1910 jan. 23.

Emléktábla a szatmári béke megkötésének helyén. A fővárosi Lapokban, nov. 27-én. [Ferenczi Lajos szatmári író kiderítette, hogy az úgynevezett régi profunt-házban köttetett a béke. Ma báró Vécsey László palotájának udvara terül el azon a helyen.]

A kuruczok sírboltjaiban. Magasházy László. *Budap. Hirl.,* 1910 jan. 23. [Jarosláv galicziai városkában, a kurucz emigránsok fiók menedékhelyén sok emlék őrizte újabb időkig a Rákóczi-kort. Az úgynevezett négy templom és a János-templom alatt levő sírboltban Bercsényi harmadik neje, Wesselényi, Székely, Horváth, Kajdácsy ezredes özvegye, Krucsay István, Rákóczi tanácsosa és mások pihennek. A sírboltot előbb a svédek, majd 1789-ben a császáriak dúlták fel. Jávorka Ádám valószínűen a jaroslávi lovastüzer-kaszárnyában van eltemetve, melynek udvarában volt a köztemető. Czikkíró *Thaly Kálmán* levelét is közli (1907), melyben a folytatandó kutatásokra nézve jó tanácsesal szolgálta Magasházy hadnagy urat.]

Gróf Bercsényi László francia huszártábornok (és luzancy-i kastélya). Lendvai Károly, Vasárn. Ujság, 1910. 48. sz. (V. ö. *Thaly Kálmán* cikkét a *Turulban* 1885. 60. l.)

1711—1848.

Szentkláray Jenő: Mercy tábornok kormányzata a temesi bán-ságban. (Akad. Értekez. a történ. tudom. köréből. 22. köt. 4. sz. Bpest, Athenæum. 1909. 188 l. 4 kor.)

Mária Terézia Pozsonyban. Krónikás. Pesti Hirl., 1910 szept. 25. [Adalék ahhoz a vitás kérdéshez, vajjon a híres pozsonyi országgyűlésen M. Terézia valóban a kis József főherczeggel karján jelent-e meg és vajjon mit is kiáltottak a Rendek? Felsorol több, a hagyományos elbeszélést megerősítő tanut és idéz Mária Antoinettenek 1836-ban Lipcsében megjelent «Denkwürdigkeiten» cz. naplószerű feljegyzéseiből, melyeket M. Antoinette Valbelle marquise-nek tollba mondotta. M. Antoinette szintén állítja, hogy anyja 1741 szept. 11-én «legöregebb gyermekével karján» jelent meg a rendek előtt, a kik a «Moriampur...»-ral feleltek és hozzáteszi: «Egész Magyarország föl-kelt anyámért». (Ezek a följegyzések a Lipcsében kiadott «Literarisches Museum»-ban láttak napvilágot.) Kérdés azonban, vajjon hite-lesek-e? — Csak mellesteg jegyzem meg, hogy a Pozsony városi muzeum e híres jelenetről hét képpel és metszettel dicsekszik, melyek mind-egyike másként tünteti fel ezt a történeti eseményt. V. ö. Albrecht János muzeumi ór czikkét a Pressburger Zeitung 1911 január 21-iki számában.

Ein weltberühmtes Husarenstück. (Hadik in Berlin.) J. Peisner. N. Pester Journal, 1910 okt. 14.

Hadik András gróf. (Születésének 100-ik évfordulójára). Buda-pest, 1910 okt. 15. [E két cikkhez megjegyzem, hogy Hadik híres fegyvertényéről és a porosz udvar futásáról 1909-ben új forrásmunka jelent meg: *Aus der Zeit des siebenjährigen Krieges. Tagebuchblätter und Briefe der Prinzessin Heinrich von Preussen.* Kiadják E. Berner und G. B. Volz. (Quellen und Untersuchungen zur Gesch. des Hauses Hohenzollern. 9. köt. Berlin. Duncker 38. és 511 l. 16 M. — Henrik herczegné naplója sok érdekes vonással toldja meg ismereteinket az udvar meneküléséről.]

A magyar testőrség jubileuma. (1760.) Magyarország, 1910 márcz. 2.

Hegyi Ödön: A magyar nemes testőrség. Emlékezés másfél száz évre. Budapest, 1910 ápril. 24.

A mádélvai oszlopemlék verses felirata. P. Hirl. 1910 aug. 30.

A porta terve a magyarokkal 1788-ban. Karácson Imre dr. Századok, 1910. 89—98. l.

Rostás Pál, a vitéz huszár. Az Őrszem, VII. 1910.

Fodor József: Napoleon. Életkép. Dr. Marczali Henrik előszavával. Bpest. 1909. Bpesti Hirlap kny. 4°. 238 l. 16 képmelléklet.

Szende Arisztid: Napoleon. Fodor Sándor prélátuskanonok könyvének (az I. kiadásnak) bírálata. Bpest. 1909. Pallas. 112 l.

Napoleon és Magyarország. Tonelli Sándor. Pesti Hirl., 1910. jan. 30. [Ismert proklamációjától eltekintve, Napoleon sokkal előbb, már 1797 márcz. 10-én nyilatkozott a magyar viszonyokról, még pedig az 1797 márcz. 10-én kibocsátott és a felső-olaszországi hadsereghez intézett napiparancsban. Azt mondja ott többek között: «A vitéz magyar nemzetnek megvizitek a szabadságot, melynek jogait elrabolták és ez okból elégtelen» és így tovább. Ismeretes, hogy miután a magyarok mindvégig hívek maradtak királyukhoz, a csatlakozott Napoleon 1811-ben boszúból nem ellenezte, sőt támogatta Metternichet abban, hogy a magyar alkotmányt egészen eltörölje.]

Kállay Béni: A szerb felkelés története. 1807—1810. Hátrahagyott kézírataiból kiadta *Thallóczy Lajos*. II. köt. Budapest, Hornyánszky. 1902. 415 l. (A magyar t. Akadémia könyvkiadói vállalata. 77. köt.)

Magyar csapatok az asperni csatában. Az Őrszem. VII. 1910.

Atvinczy. (Halálának 100-ik évfordulója alkalmával.) Neues P. Journal, nov. 24., Peisner cikke és Magyar Hirl. nov. 25.

Komárom vármegye és az utolsó nemesi felkelés. Írta Alapi Gyula. Komárom, 1910. Spitzer. 55 l.

Egy aradi vértanu atyjának sírja. Magyarország. 1910. nov. 3. [Az aradi vár sánczai között elterülő elhagyott katonai temetőben pihen Leiningen Károly atyja, *Leiningen Kristóf* ezredes és a Mária Terézia lovagrend tagja, meghalt 1819 febr. 20.]

1848—1849.

Jámbor Lajos: Az 1848—49-iki szabadságharcz története. (Debreczen, 1910.) Ismertette Magyar Szó, 1910. jan. 5.

A szabadságharcz anekdota-kincse. Farkas Emőd művét ismer tették: Budapest, 1910. decz. 18., Budap. Hirl., decz. 21. és 22., Magyarország, decz. 23.

Amerika és Magyarország 1848-ban. Mann (Ambrose Dudley) az Egyesült-Államok magyarországi titkos követének jelentései nyomán. Közli *Pivány Jenő*, Philadelphiában élő hazánkfia. *Lodge* sze-

nátor indítványára közzé fogják tenni Mann jelentéseit. V. ö. Budapesti Hírl., 1910 febr. 4., P. Hírl., febr. 5.

Pivány Jenő: Mann D. A. küldetése. Századok, 1910. 353—72., 563—591. és 653—659.

Mann A. Dudley jelentései a magyar szabadságharcról. Magyarország, 1910 márcz. 11.

A szabadságharcz aktáiból. Kardoss Samu. Független Magyarország, 1910 márcz. 15. [Közli: 1. Nyílt rendelet Szoboszló városához gróf Zichy Ferencz főbiztostól 1849 aug. 3. — Továbbá: 2. Cserey alvezredes rendelete a Hajdukerülethez 1849 máj. 23. — 3. A magyar kormány rendelete az ujonczozásra nézve, máj. 15. — 4. Kossuth Lajos irata Hajdukerülethez a népfölkelést illetőleg. (1849 jan. 11.)

Damjanich kiadatlan levelei. Független Magyarország, 1911 márcz. 15. [E leveleket D. fiatal nejeének küldötte 1848 apr.—okt.-ig.]

Damjanich levelei. Pesti Hírl., 1910 ápr. 7. [Mindvégig szókimondó.]

Azok a helyek Temesvárott, a hol Damjanich és neje 1848 előtt lakott. Vasárnapi Ujs. 1910. 9. sz.

Czecz honvédtábornok. Budapesti Hírl., 1910 decz. 28. [Hiteles adatok életéről, számkivetéséről, sírjáról meg családjáról.]

Vác története 1848—49-ben. Írta Tragor Ignác dr. Vác, 1910. (Kiadta a Váci Múzeum-Egyesület.) 512 l. 20 kor. (Ismertette a Budapesti Hírl., 1910 ápr. 10.; Századok, 1910. 767 s k. l.)

A déli bányakerület 1848—49-ben. Farkas Emőd. Budapest, 1910 nov. 13 és P. Hírl. 13. [A németbogsáni honvédelmek leleplezése alkalmával.]

A tápió-bicskei honvédelmek. (Jankovics S. szoborműve.) Vasárnapi Ujs. 1910. 27. sz.

A tápió-bicskei hősök. Farkas Emőd. [A honvédelmek leleplezése alkalmával.] Irtak még erről a P. Hírl. okt. 23. és a Budapesti Hírl. okt. 23. (Két alkalmi czikk.)

Görgey 1849. évi június havi Vág menti hadműveletei. Szandai Sréter István. M. Kat. Közl. 1910. 1. füz.

Görgey Arthur 49-iki arczképe. Vasárnapi Ujs. 1910. 49. sz.

Az 1848—49-iki erdélyi eseményeket tárgyalja Teutsch Frigyes a «Geschichte der Siebenbürger Sachsen» III. kötetében. 1816—1868. (Nagyszeben, 1910.) Ismert. Neugeboren E. a P. Lloydban 1910 nov. 13.

Emlékezés Bem apóról. Lórisz. Budapesti Hírl., 1910 decz. 11. [Halálának 60-ik évfordulóján.]

Az a százszebesi ház, melyben Bem és Petőfi 1849-ben lakott. Vasárn. Ujs. 1910, 32. sz.

Egy 48-as hős. Magyarország. 1910 nov. 3. [Orczy Mihály, 17 éves korában beállott Guyon hadosztályába. Elfogatása után újra besorozták és 11 évig szolgált Veronában. Megh. 1910 nov. 1. Somogyvásontán.]

Egy 48-as hősnő halála. Magyarország, 1910 jan. 4. [Zonda Lajosné, szül. Győrbíró Julia, egy 48-as honvédszázados neje. Tanuja volt Gábor Áron küzdelmeinek, kinek vitézeit buzdította, sebesültjeit elszállította. Gábor ágyúöntő műhelyébe harangokat szállított. Megh. 89 éves korában Kézdi-Vásárhelyen.]

Vály Béla 48-as honvédszázados (meghalt 1910 nov. 19-én.) Nekrolog a Budap. Hirl.-ban nov. 22-én. [Bem alatt szolgált; 1849 őszén besorozták és Mantovába vitték.]

Illyés Balint 48-as honvédhadnagy és képviselő. Nekrologok az 1910 decz. 1-iki lapokban.

Fánod Márton 48-as tüzérhadnagy, Zsidó önkéntes csapat 48-ban. Budap. Hirl., 1910 jan. 7. [Lugos város zsidó hitközsége állította, összesen 32-en voltak. Temesvár alá vonultak, a hol Fánod lett a kapitányuk.]

Az oroszok és a honvédek első összeütközésének helye. 1849 jún. Sztrópkó. Budapest, 1910 jún. 17. [Erdélytől eltekintve.]

A magyar szabadságharcra vonatkozó festmények az orosz cár tulajdonában. [Willewald festményei. A besztercezi csata. A világosi fegyverletétel.] Vasárnapi Ujs., 1910. 49. sz.

Az aradi vértanúk emlékezete. Czegléd, 1010. Sebők. 15 l.

Az aradi vértanúk exhumálása. Számos cikk számos hirlapban 1910 szept. óta. Így: Az Ujság, szept. 24. — *Vass István* mérnök (kinek atyja szemtanuja volt a kivégzésnek): Az aradi vértanúk kivégzésének a helye. Az Ujság, 1910 okt. 1. — Az aradi vértanúk gyóntatói (kül. Szulyovszky páter). Magyarország, okt. 4. — Pfenningtdorf 48-as honvédnagynak elbeszélése (kézirat a kolozsvári ereklyemuzeumban), a ki az aradi börtön ablakaiból tanuja volt az elítéltek utolsó útjoknak. Dicséri Prohászka Ferencz porkoláb és Urtika Antal főporkoláb emberségét. Budapest, okt. 6. *Farkas Emőd* cikke. V. ö. Budap. Hirl. okt. 6-iki cikkét. — *Barabás Béla*, Az aradi vértanúk kiásása. (Javaslat.) Pesti Hirl. okt. 6. — Az aradi vértanúk kiásása. P. Hirl. nov. 6. — Az aradi vértanúk csontjai. Az összes fővárosi lapokban nov. 22. — Az ásatások eddigi eredménytelenségéről: P. Hirl., nov. 23., Budap. Hirl., nov. 24. (Gröfftner Gusztáv kuriai

biró nyilatkozata, ki gyermekkorában a kilencz akasztófa nyomát a földben látta.) — Az ásatások ideiglenes beszüntetése. P. Hirl., nov. 26. Végszó. U. ott, nov. 30 és Magyarország, decz. 1. — Ásatás az aradi vesztőhelyen. Vasárnapi Ujs., 1910. 49. sz. (V. ö. az 1911 jan. 29-iki hirlapokat.)

Hegyi Ödön: A magyar ereklyemuzeum (kivánatos leltára). Budapest, 1910 jan. 1.

A szabadságharcz öreg katonái. Farkas Emőd. Budapest, 1910 decz. 25. [7000-re becsüli a még élő öreg honvédek számát.]

Török okmányok 1849-ből. Karácson Imre, Budap. Hirl., 1910 okt. 6. [I. Miklós orosz czár aug. 14-én kelt levele Abdul Medzsid szultánhoz a magyar amigransok sürgetett üldözése és néhány lengyel (Bem) elfogatása tárgyában. A szultán szept. 11-én nem találta teljesíthetőeknek e követeléseket, miről a bécsi udvart is értesítette.]

A király tűzkeresztsége Santa Luciánál. 1848 máj. 6. Vasárnapi Ujság, 1910 máj. 6.

1850-től a jelenkorig.

Garibaldi magyarjai. Cs. Papp József. Budap. Hirl., 1910 máj. 22. [Kül. Türr-, Tüköry-, Sággy-, Dunyov- és Eberhardra vonatkozólag.]

Füzesséry István honvédeztredes és emigráns. Budapest, 1910 decz. 30.

Künfy Adolf: Itáliában, a magyar legionál. Budapest, 1910. Bpesti Hirlap nyomd. Több képpel. 89 l. Ára 3 kor.

Az egykori konstantinápolyi magyar egylet. Farkas Emőd. Budapest, 1910 szept. 11. [Az 1860. évben számos tagnak Itáliába való távozása folytán feloszlott egylet tagjai között voltak Pap János (elnök), Gál Sándor honvédeztredes, Viola Károly, Karacsay Sándor gróf. Pap János visszaemlékezéseit kiadta Salczer János.]

Lovasságunk a custozzai csatában. A Katonai Tudósító. II. 1910. 4. szám.

A boszniai okkupáció történetéből. Egy résztvett csapattiszt élményeiből. Alkotmány, 1910 máj. 31.

Láner Viktor altábornagy. Vasárn. Ujs. 1910. 17. sz.

Klobucsár Vilmos, tábornagy, honvédfőparancsnok. Fremdenblatt, 1910 nov. 5., Vasárn. Ujság, 1910. 2. sz., Leipziger Illustr. Zeitung. 1910.

Felsőöri Farkas Sándor altábornagy. Vasárn. Ujs. 1910. 51. sz.

Vegyesek.

Szilágyi Jenő: A magyar hadügy fejlődésének vázlata a középkori iskolai történettanításban. A bajai főgymn. 1909. értesítőjében. 29. l.

A 62. sz. cs. és kir. gyalogsági ezred története. (Németül.) II. bőv. kiad. Beszterce, 1910. Csallner. XV. és 454 l. LIX. és 8 melléklettel.

A csász. és kir. 31. sz. gyalogezred krónikája. Irta Blažeković Károly. II. bővített kiadás Pössl Gyulától. (Német nyelven.) 2. köt. Nagyszében. Krafft. 1909. 365 és 396 l. 22 képpel és 72 csatavázlattal.

Az 1410-iki grunewaldi csata emléke. Vasárn. Ujs. 1910. 31. sz.

A legrégibb emlékek a puskaporról. Budapest. Hirl., 1910. jan. 30.

Loósz István: Régi magyar ágyúk. M. Katon. Közl. 1910. febr. szám és Budapest. Hirl. febr. 24.

A magyar szerb határ megerősítése. Tedeschi Lambert. A Hadsereg, (Arad.) 1910. 2. füz. [Géza királytól kezdve főképp Zimony és Haram várára vonatkozólag.]

Magyarországi várvomok. 13 kép. Vasárn. Ujs. 1910. 29. sz. [Árva, Hollókő, Appony, Ghymes, Szklabinye, Fülel, Saskó, Vágvár, Óvár, Zay-Ugrócz, Léva, Sztrecsnó, Lietava.]

Régi vártorony Szolnokon. Vasárn. Ujs. 1910. 43. sz. [A művésztelepen.]

A budai vár multjából. h. ö. Magyarország, 1910. jun.

Pirchalla Márton: Lublóvár történetéből. A Szepes vármegyei Történ. Társulat fennállásának 25. évfordulója alkalmával kiadott Emlékkönyvben. Szerk. Kalmár Elek.

A végráuljai régi Balassa-kastély. Vasárn. Ujs. 1910. 39. sz.

Vásárhelyi Géza: A zsámbéki várkastély és templom története. Bpest., Stephaneum. 1909. 7. l.

Összeállította: Dr. MANGOLD LAJOS.